

«Веймарський трикутник» з'явився як політико-дипломатична конфігурація у 1991 році, відображаючи нову геополітичну ситуацію у регіоні Східної та Центральної Європи після завершення періоду «оксамитових революцій». Розпад радянського блоку та СРСР змусили ці держави шукати нових партнерів та альтернативні формати взаємодії. Головним зовнішньополітичним орієнтиром стала економічна та політична інтеграція із країнами ЄС. Долучення Польщі до цих процесів, як однієї з найбільших за кількістю населення та територією серед інших країн «нової Європи», стало першочерговим завданням. Поява нового геополітичного утворення дозволила німцям та французам утримувати поляків у межах діалогу, здійснюючи опосередкований контроль над реформами у сферах зовнішньої та внутрішньої політики Варшави у 90-х роках ХХ століття. 9 квітня 1991 р. було підписано Договір про дружбу та співробітництво між Польщею та Францією, а 17 червня 1991 р. – аналогічний договір з об'єднаною Німеччиною. У тому ж 1991 році у м. Веймарі відбулася зустріч міністрів закордонних справ Німеччини, Франції та Польщі – Ганса-Дітріха Геншера, Ролана Дюма та Кшиштофа Скубішевського, результатом якої стало створення «Веймарського трикутника».

Коли головна мета цього об'єднання була досягнута і Польща стала членом ЄС у травні 2004 року, особливого значення набуло співробітництво трьох держав у оборонній галузі, що стало невід'ємною частиною процесу відродження європейської оборони.

Першою важливою подією на новому етапі розвитку відносин «Веймарського трикутника» слід вважати саміт, який відбувся у німецькому місті Метлах 5 грудня 2006 р. в присутності голів держав та урядів. У підсумку була прийнята спільна декларація, де було наголошено на близькості позицій Франції, Польщі та Німеччини по багатьох важливих міжнародних питаннях, що стосуються спільних дій у межах ЄС та НАТО, відзначені трьохсторонні зусилля з проведення виборчого процесу в Демократичній Республіці Конго, в місії у Лівані та під час операції в Афганістані. Стосовно військового співробітництва була висловлена готовність створити тактичну групу. Представник Польщі у комітеті НАТО і в ЄС генерал-майор Януш Боярські повідомив польському радіо, що підрозділ має стати стратегічним резервом ЄС, який може бути задіяний у будь-якій кризовій ситуації за його рішенням [1, с. 261].

Наступна зустріч у межах «Веймарського трикутника» відбулася 17 червня 2008 р. за участі міністрів закордонних справ ФРН, Франції та Польщі – Франка-Вальтера Штанмайера, Бернара Кушнера та Радослава Сікорського. Незважаючи на те, що найбільш дискусійними темами стали майбутнє головування Франції в Європейській Раді та провал проекту нової конституції ЄС на референдумі в Ірландії, також порушувалось питання стратегічного значення – щодо «Веймарського трикутника». Своєю думку з цього приводу экс-міністр закордонних справ Польщі Адам Даніель Ротфельд висловив таким чином: «Веймарський трикутник сьогодні став свого роду дискусійним клубом, де обмірковується майбутнє ЄС, хоча партнери дивляться під різним кутом зору на деякі питання. Жак Ширак хоче втягнути Євросоюз у велику політику і „притлумлення пожеж” на Близькому Сході, а Лех Качинський – щоб ЄС відправляв сигнали країнам СНД. «Веймарський трикутник» – це унікальний інструмент. Жодна країна нашого регіону не бере участі в подібному форумі, де до неї ставляться як до привілейованого партнера двох найбільших континентальних держав ЄС. Трикутник став не тільки символом подолання суперечностей, але і форумом для проведення консультацій між Німеччиною, Францією та Польщею. Трикутник не призначений для вирішення конкретних проблем. Він сприяє обговоренню проблем стратегічних» [2]. На думку Адама Ротфельда, саме такий формат франко-німецько-польських взаємовідносин дозволяє Польщі брати участь в обговоренні найбільш гострих питань на європейському порядку денному, що виокремлює державу серед інших новоприбулих до ЄС країн. Хоча і не завжди видається можливість суттєво впливати на позиції європейських лідерів.

2010 рік пройшов під знаком активної взаємодії та співробітництва «Веймарського трикутника». Перша офіційна зустріч польського міністра у справах ЄС Миколая Довгилевича з його колегами П'єром Леллушем та Вернером Хойером відбулася 1 лютого 2010 р. Європейські урядовці торкнулися питань, що стосувалися виконання Лісабонської угоди, стратегії «ЄС-2020», наслідків саміту ООН у Копенгагені, перспектив політики європейської енергетичної безпеки, загальноєвропейської оборонної політики, створення Європейської служби зовнішніх дій, а також процесу підготовки до польського головування у Раді ЄС у другому півріччі 2011 року [1, с. 262]. Після цього міністри взяли участь у семінарі під назвою «Веймарські бачення для дій ЄС протягом наступних п'яти років». Порядок денний був достатньо широким, хоча й мав переважно дорадчий характер.

Наступна зустріч знову пройшла на рівні міністрів закордонних справ трьох країн 27 квітня того ж року в Бонні. В першу чергу розглядалося питання щодо здатності країн-членів ЄС забезпечити безпеку своїх громадян. Реагувати на кризи, що виникають у світі, Європа повинна перш за все дипломатичним шляхом, заявив під час переговорів голова зовнішньополітичного відомства ФРН Гідо Вестервелле. За його словами, важлива роль у цьому питанні належала європейському дипкорпусу. Але якщо

дипломатичних методів впливу не достатньо, то Євросоюз повинен бути готовим і до інших шляхів вирішення конфлікту. Саме тому виникла необхідність зміцнити громадянську військову дієздатність ЄС. Бернар Кушнер і Радослав Сікорський також виступили із заявою, що окрім участі в НАТО країнам ЄС необхідно розвивати європейську обороноздатність. Одним із засобів підвищення обороноздатності Європи міністри назвали створення спільних європейських структур безпеки. За практичну модель було взято проект «Веймарська бригада». Це спільне військове об'єднання, що нараховує більш ніж 2000 людей, було введено у дію в 2013 році [3]. Таким чином, голови трьох зовнішньополітичних відомств знову повернулися до обговорення питань, що піднімалися ще під час зустрічі в місті Метлах у 2006 р. Знадобилося близько семи років для реалізації цієї ініціативи, тому темпи співробітництва між країнами «Веймарського трикутника» у галузі безпеки навряд чи можна назвати інтенсивними.

Поряд з питаннями спільної зовнішньої та безпекової політики, в Бонні також обговорювалась тема вибудовування нового рівня відносин з Російською Федерацією з огляду на нові інтеграційні процеси всередині ЄС. Росія розглядалась, перш за все, як важливий стратегічний партнер ЄС, постачальник великих обсягів природного газу до Європи, а головне, без урахування думки цієї держави у певних питаннях неможливо забезпечити безпеку в регіоні. Отже, перемовини у квітні 2010 року стали своєрідною підготовкою до зустрічі 23 червня того ж року в Парижі. Формат консультацій на цей раз було розширено, окрім міністрів закордонних справ країн «Веймарського трикутника» (Гідо Вестервелле, Бернара Кушнера і Радослава Сікорського), в них також взяв участь запрошений французькою стороною міністр закордонних справ Росії Сергій Лавров. Це свідчило про готовність усіх сторін до поглибленого співробітництва і неможливості подальшого ігнорування інтересів Росії в Європі.

Однією з найважливіших тем для дискусії стала ситуація у Калінінградській області. Сергій Лавров зазначив, що він від свого імені та імені колеги міністра закордонних справ Польщі Радослава Сікорського направив прохання в Брюссель щодо тих виключень, які передбачені у режимі Шенген, з метою вільного пересування жителів Калінінградської області у межах районів на кордоні з Польщею. Така позиція була активно підтримана колегами із Франції та Німеччини [4].

В центрі уваги політиків також знаходився Придністровський конфлікт, а точніше можливі шляхи його вирішення та збереження суверенітету республіки Молдова. Було введено нову формулу перемовин «5+2», де Придністров'я і Молдова фігурували як сторони конфлікту, посередником виступила ОБСЄ, Росія та Україна надали гарантії продовження переговорів [1, с. 262]. Росія зобов'язалась докласти максимум зусиль, щоб конфліктуючі сторони якомога швидше досягли компромісу, але все ж результативність перемовин і зараз залежить від Кишинєва та Тирасполя.

Також під час зустрічі було зроблено акцент на можливості створення спільного з ЄС Комітету з питань зовнішньої політики та безпеки. Ця ідея була виголошена канцлером ФРН Ангелою Меркель та президентом РФ Володимиром Путіним на зустрічі у Мезеберзі 5 червня 2010 року. Сергій Лавров прокоментував ідею запровадження даного органу: «Всі учасники сьогоднішньої зустрічі висловились за те, щоб ЄС прийняв таке рішення. Адже це дозволить надати новий імпульс нашому співробітництву, в тому числі і з питань кризового урегулювання за участі Росії та Євросоюзу» [5].

Зустріч у форматі «Веймарський трикутник» + Росія була проведена вперше. Участь Росії сприймалась як спроба інтегрувати державу в архітектуру європейської системи безпеки. Слід зазначити, що результати зустрічі мали переважно декларативний характер. Але висловлювались припущення, що така модель співпраці може бути ефективною для виявлення та вирішення конфліктів і кризових ситуацій на ранніх стадіях.

Виключне значення мала зустріч у межах «Веймарського трикутника», яка відбулася 7 лютого 2011 року. На перемовинах були присутні лідери трьох держав – Ангела Меркель, Ніколя Саркозі та новообраний президент республіки Польща – Броніслав Коморовський. Багато надій було пов'язано з цією зустріччю. Вона мала б стати символом нового етапу стосунків Польщі з іншими державами-членами ЄС, позаяк Броніслава Коморовського можна вважати набагато більш проєвропейськи налаштованим президентом, порівняно з його попередником, консерватором Лехом Качинським.

На думку Броніслава Коморовського, у Польщі прагнули «пожвавлення Веймарського трикутника» тому, що він уже одного разу виправдав себе і підтримав Польщу в її прагненні стати членом ЄС, і саме тому потрібно поновити контакти між головами держав після декількох років бездіяльності. До того ж, Б. Коморовський заявив, що відродження «Веймарського трикутника» є вигідним для всіх сторін: співпраця не тільки дозволить посилити голос Польщі, але й буде сприяти взаєморозумінню між Францією, Німеччиною та Польщею – у тому числі в дискусіях з іншими країнами [6].

На порядок денний було винесено достатньо широкий спектр проблем та завдань, які стояли перед ЄС. Зокрема, обговорювались міри з подолання світової фінансової кризи, перспективи взаємовідносин ЄС із його східними сусідами. Центральним стало питання, що стосувалося розробки європейської політики

безпеки. Європейський Союз, усвідомлюючи необхідність зведення більш потужної та незалежної від НАТО оборонної системи, зіткнувся з низкою труднощів. Через те, що більшість держав ЄС є одночасно членами НАТО, за період існування блоку вони звикли у зовнішньополітичних питаннях орієнтуватися на позицію США. Тому розробка незалежного європейського зовнішньополітичного курсу з координаційними центрами у Брюсселі потребує чималих зусиль та часу. До того, ж існує загроза нав'язування інтересів європейських лідерів – Франції та Німеччини іншим країнам. Все це може призвести до непорозумінь, які будуть гальмувати євроінтеграційні процеси у галузі оборони.

Для реалізації проектів у сфері оборони необхідне сприяння з боку зовнішньополітичних відомств Союзу, а також підтримка Верховного представника ЄС з питань закордонних справ і політики безпеки. Слід зазначити, що успішність цих зусиль у значній мірі залежатиме від того, чи отримають вони підтримку європейських країн, що знаходяться за межами трикутника. У цій ситуації особливого значення для «Веймарського трикутника» набуває можливість співпраці з Фінляндією та Швецією, які не є членами НАТО і тому зацікавлені у створенні надійної регіональної системи безпеки, яка буде формуватися у контексті спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС.

У 2009 році экс-міністр закордонних справ Норвегії Торвальд Столтенберг запропонував 13 реформ щодо співпраці між скандинавськими країнами, починаючи від обоюсторонніх декларацій солідарності до спільного розвитку збройних сил. У 2011 році вони офіційно запросили Естонію, Латвію та Литву до створення в 2009 році Організації оборонного співробітництва країн Північної Європи (Nordic Defense Cooperation) з метою зміцнення кооперації в загальній оборонній стратегії та плануванні, а також міжнародних операціях. [7]. Тому все тісніше політичне співробітництво у регіоні Балтійського моря стає цілком реальним, що безперечно має позитивний вплив на формування карти європейської системи безпеки.

У даному контексті важливе місце посідає «Гентська ініціатива», запропонована Німеччиною та Швецією під час неформальної зустрічі міністрів оборони ЄС в Генті у вересні 2010 року. Але їй передували дві директиви від 2008 та 2009 р. щодо лібералізації ринків військової продукції в ЄС, які значно полегшили доступ країн-членів до ринків один одного та створили підґрунтя для подальшої кооперації. Сама ж «Гентська ініціатива» повинна сприяти нарощуванню військових та військово-технічних можливостей ЄС, а також залучити всі країни Євросоюзу до співпраці у військовій галузі. Особливо підкреслюється роль Європейського оборонного агентства у процесі створення відповідних експертних груп [8].

Можна сказати, що «Гентська ініціатива» заклала основу нового інтеграційного проекту, який отримав назву Polling and Sharing (P&S) – «Об'єднуючи та розподіляючи». Його концепція передбачала більш ефективне використання військового потенціалу при менших витратах, концентрацію військових ресурсів країн ЄС та їх загальне застосування [8].

Серед недоліків проекту треба назвати тривалий процес реалізації, Polling and Sharing який потребує високого ступеню довіри учасників один до одного, готовність пожертвувати національним суверенітетом у найбільш делікатній галузі – національній безпеці. Також не зрозуміло, чи зможе Європейське оборонне агентство, яке координує проекти Polling and Sharing, надалі ефективно виконувати цю роль чи для цього необхідно створити абсолютно нові структури. З критикою окремих аспектів цієї ініціативи також виступили військові, вказуючи на ризик дублювання “Smart defence” («розумної оборони») НАТО [8].

Спільні зусилля країн «Веймарського трикутника» та скандинавських держав є чудовою можливістю для інтенсифікації процесу розвитку спільної зовнішньої та безпекової політики, хоча на практиці й тут виникають певні труднощі. По-перше, скандинавський напрямок цієї політики не є пріоритетним для країн-членів ЄС у цілому, і для Франції та Німеччини зокрема. Серед трьох країн «Веймарського трикутника», Німеччина та особливо Польща висловлюють найбільшу зацікавленість та готовність до кооперації із скандинавськими державами. На підтвердження можна пригадати польсько-шведський проект «Східне партнерство», у той час як Франція, наприклад, у сфері спільної зовнішньої та безпекової політики все ж надає перевагу союзникам, які мають більшу питому вагу на міжнародній арені. З огляду на це, 2 листопада 2010 року між Францією та Великобританією була підписана «Угода про кооперацію у питаннях оборони та безпеки», що надала певний імпульс для сталого розвитку промислового співробітництва у галузі спільного виробництва військової техніки та систем озброєння. Президент Ніколя Саркозі після парафування документу прокоментував, що і Франція, і Великобританія виявили «безпрецедентну в історії відкритість та ступінь довіри» один до одного, що у свою чергу стало приводом охрестити цю угоду «новою Антантою» [9]. При цьому Великобританія відносно до ініціатив країн «Веймарського трикутника» демонструє політику «доброзичливого нейтралітету», чим надає Варшаві, Берліну та Парижу більше місця для діяльності у цьому напрямку.

Ще одним кроком до зміцнення спільної зовнішньої та безпекової політики стала «Веймарська ініціатива», підтримана Італією та Іспанією у період головування Польщі в ЄС у другій половині 2011 р. Проект передбачав створення спільних постійних структур оперативного планування та управління. Але подібна ідея не викликала одностайного схвалення зі сторони інших членів європейської спільноти.

Реакція міністра закордонних справ Великобританії Уільяма Хейга на «Веймарську ініціативу» була наступною: «Ми не погодимося на це зараз. Ми не погодимося на це у майбутньому. Це для нас червона лінія» [10]. Офіційний Лондон вважав, що необхідно підвищувати ефективність вже існуючих військових сил та виявляти політичну волю для їх застосування, що «ЄС повинен стати у більшій мірі стратегічно орієнтованим у своєму підході до урегулювання конфліктів» [11]. Подібна реакція чітко виражає негативне ставлення Великобританії до подальшої інтеграції у сфері спільної зовнішньої та безпекової політики, даючи зрозуміти, що виконання загальноєвропейських зобов'язань узятих перед іншими країнами-членами ЄС відходить на друге місце, коли питання стосується національних інтересів та суверенітету держави. Крім цього, протягом багатьох років Великобританія є одним із стратегічних партнерів США та палким прихильником ідеї формування європейської системи безпеки за підтримки НАТО. Але блокувати процес створення колективного військового потенціалу стає складніше, особливо при активному просуванні субрегіональних ініціатив та проектів. За цих умов для Великобританії існує загроза втратити свій політичний вплив у Європі й не зайняти відведене для неї місце у системі безпеки ЄС.

Таким чином, питання щодо зміцнення спільної зовнішньої та безпекової політики займає одне з центральних місць під час європейських дискусій, і, що не менш важливо, держави-учасниці «Веймарського трикутника» беруть активну участь у цьому процесі. Сьогодні відбувається розширення цього формату та його перетворення на «Веймарський трикутник+», до якого виявили бажання приєднатися Італія та Іспанія. На думку французького міністра оборони Жан-Ів Ле Дріана, учасники цього об'єднання входять до числа «ключових країн для європейської оборони». Наступного дня після брюссельської Єворади, яка відбулася 15 грудня 2012 р., міністри закордонних справ цих держав на зустрічі в Парижі прийняли спільне рішення на підтримку «амбіційної європейської політики у галузі безпеки та оборони» та виголосили, що вони хочуть бачити «більше Європи» саме у цій сфері [12].

Нова конфігурація «Веймарського трикутника» суттєво впливає на розподіл сил під час розгляду нагальних для ЄС питань. Підключення до лінії Варшава-Берлін-Париж Риму та Мадриду посилює позиції прибічників поглиблення інтеграції в галузі зовнішньої політики та політики безпеки. Франція нарешті здобула можливість реабілітуватися після підписання франко-британської угоди від 2011 р., яка була сприйнята як політичний дрейф держави у бік США та ухил від курсу, спрямованого на розвиток самостійної системи європейської безпеки. Таке пожвавлення у даній сфері зумовлено, перш за все, зовнішніми обставинами та нестабільною ситуацією у конфліктогенних регіонах, що вимагають від ЄС спиратись на власний військовий потенціал. Події «Арабської весни» продемонстрували, що ЄС не готовий взяти на себе роль міжнародного актора, який здатен врегулювати кризову ситуацію, що становить небезпеку не тільки для третіх країн, але і для самого ЄС. Європа знову виявила свою нездатність розробити єдину програму щодо прийняття відповідних заходів на Сході. І так само, як під час війни у Югославії, звернулась за допомогою до НАТО.

Аналізуючи історію існування проекту «Веймарський трикутник» і його внесок у створення загальноєвропейської системи безпеки, слід відзначити поступову трансформацію його цілей та завдань. На початковому етапі тристороннє співробітництво Франції, Німеччини та Польщі було спрямоване виключно на те, щоб допомогти Польщі у короткий термін провести необхідні реформи, адаптувати економіку до норм ринкових відносин та залучити державу до міжконтинентальної системи безпеки, у якій лідерські позиції займала НАТО.

Після досягнення вищезазначених цілей, – повноправне членство Польщі в НАТО у 1999 р. та в ЄС у травні 2004 року – перед державами-учасниками «Веймарського трикутника» постали нові виклики, які суттєво розширили порядок денний тепер уже консультативного форуму.

По мірі зміцнення франко-німецько-польської кооперації проект «Веймарський трикутник» поступово стверджується у якості субрегіонального актора, який може впливати на політичний курс ЄС. Про це свідчить розширення формату взаємодії трикутника і його трансформація у проект «Веймарський трикутник+». Таким чином, у діяльності цього геополітичного утворення за останні 3-5 років спостерігається певний прогрес, але при цьому залишається невирішеним питання щодо практичної реалізації перелічених ініціатив. Усі держави-члени європейської спільноти впритул підійшли до створення колективного військового потенціалу та передачі цілої низки суверенних прав до компетенції ЄС. Ось тут і може виникнути розкол на прихильників та противників спільної зовнішньої та безпекової

політики, табору «європеїстів» і «атлантистів», що неминуче призведе до призупинення оборонної інтеграції і зможе стати причиною нової кризи в ЄС.

«Веймарський трикутник» – це унікальний формат трьохсторонніх відносин, що дозволяє залучати до втілення різноманітних субрегіональних проєктів, окрім Німеччини, Франції та Польщі, й інших членів ЄС, а також країни, що не входять до його складу, але належать до Європи географічно. Залучення Варшави допомагає зберігати геополітичний баланс у межах ЄС, і сприяє запобіганню посилення франко-німецької складової. «Веймарський трикутник» є корисним для кожного з його учасників. Він є важливою частиною східної політики Німеччини, Франція також отримує можливість паралельно з просуванням «південного напрямку» (Середземний союз) в ЄС реалізовувати свої інтереси у регіоні Центральної та Східної Європи. Цілком логічним є прагнення Польщі до тіснішої кооперації саме з Францією та Німеччиною, позаяк саме вона є регіональним лідером серед країн, що разом з нею приєдналися до ЄС у 2004 році. Географічне розташування, сталий економічний розвиток та політичні амбіції зумовлюють такий зовнішньополітичний курс країни. Згідно з державною стратегією безпеки Республіки Польща від 2007 року, саме співробітництву в межах «Веймарського трикутника» приділяється особлива увага, як до субрегіональної організації, що сприяє демократизації регіону та є запорукою стабільності й безпеки. Попри зміцнілі позиції Польщі, слід визнати, що у порівнянні з Німеччиною та Францією економічні та політичні можливості РП є обмеженими. Але завдання Польщі у «Веймарському трикутнику» полягає не лише у досягненні рівня розвитку країн-лідерів ЄС, а й у тому, щоб забезпечити необхідний баланс сил між «старою» та «новою Європою» і якомога вигідніше репрезентувати вимоги та інтереси інших держав ЦЄС. Польща, як країна, чії східні кордони є крайньою межею ЄС, надзвичайно зацікавлена якнайшвидше створити якісно нову систему європейської безпеки та долучити до неї держави, що беруть участь у програмі «Східне партнерство». Серед трьох країн «Веймарського трикутника» саме Польща виглядає для них найбільш зрозумілою та на власному прикладі може продемонструвати, що шлях до Європи є цілком реальним. Таким чином, можна припустити, що «Веймарський трикутник» буде поступово набувати більшого політичного значення та стане консультаційним форумом, який зможе вберегти ЄС від чергових криз та потрясінь.